

ΤΟ ΕΞΩΚΛΗΣΙ ΤΟΥ ΑΡΧΑΓΓΕΛΟΥ ΜΙΧΑΗΛ ΣΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΗΣ ΑΘΗΝΟΥ

ΓΥΜΝΑΣΙΟ ΑΘΗΝΟΥ
ΣΧΟΛΙΚΗ ΧΡΟΝΙΑ: 2016-2017

ΕΡΓΑΣΤΗΚΑΝ ΟΙ ΜΑΘΗΤΕΣ
ΤΗΣ Β΄ ΤΑΞΗΣ:

Έντσιεβα Στελιάνα
Ζαννέτου Σταυριάνα
Ζορπάς Ιωάννης
Κουφοπαύλου Μαρία
Κυριάκου Αντώνης
Μαρτή Στεφανία
Ράσπα Νάσια
Σέα Κυριακή
Ττόουλου Βερόνικα
Χατζηπιερή Κυριακή

Ἄπολυτίκιον Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ (Ἦχος δ')

*Τῶν οὐρανίων στρατιῶν Ἀρχιστράτηγε,
δυσωποῦμεν σέ ἡμεῖς οἱ ἀνάξιοι,
ἵνα ταῖς σαῖς δεήσεσι, τειχίσης ἡμᾶς,
σκέπη τῶν πτερύγων, τῆς ἀύλου σου δόξης,
φρουρῶν ἡμᾶς προσπίπτοντας, ἐκτενῶς καὶ βοῶντας·
ἐκ τῶν κινδύνων λύτρωσαι ἡμᾶς,
ὡς Ταξιάρχης τῶν ἄνω Δυνάμεων.*

Ἡ παλαιότερη φορητὴ εἰκόνα
τοῦ Ἀρχαγγέλου Μιχαήλ, ἡ
οποία σήμερα βρίσκεται στον
ιερό ναό τοῦ Ἁγίου Γεωργίου
Λυμπιών.

Πίνακας Περιεχομένων

1. Πρόλογος σελ.3-4
2. Γεωγραφικά και ιστορικά στοιχεία σελ. 5-7
3. Περιγραφή της περιοχής- Περιουσία της Μονής σελ.8-10
4. Εξωτερική και εσωτερική περιγραφή του ναού σελ. 11-13
5. Παραδόσεις- θαύματα σελ. 14
6. Γιορτές- Πανηγύρια σελ.15-16
7. Επίλογος σελ.17
8. Πηγές- Βιβλιογραφία σελ. 18
9. Φωτογραφικό υλικό σελ. 19-20

1. Πρόλογος

Με αφορμή τον διαγωνισμό που προκηρύχθηκε από το Υπουργείο Παιδείας και Πολιτισμού σε συνεργασία με την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου και το Συνοδικό Γραφείο Προσκυνηματικών Περιηγήσεων αποφασίσαμε να ασχοληθούμε με το εξωκλήσι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ στην περιοχή της Μάλλουρας κοντά στην Αθένου.

Οι λόγοι που μας ώθησαν να ασχοληθούμε με το ιστορικό αυτό εξωκλήσι είναι οι εξής:

- Το ενδιαφέρον μας για να γνωρίσουμε την πολιτιστική μας κληρονομιά και τις ρίζες μας.
- Το ενδιαφέρον μας για να γνωρίσουμε την ιστορία που συνδέεται με αυτό το εξωκλήσι που κάποτε λειτούργησε και ως μοναστήρι στην περιοχή.
- Η ιδιαίτερη σχέση των Αθηνιτών με τον χώρο αυτό, αν και παλαιότερα δεν ανήκε εκκλησιαστικά στην περιοχή μας.
- Είναι το μοναδικό εξωκλήσι κοντά στην Αθένου, αφού τα εξωκλήσια των Αγίων Φωτίου και Επιφανίου που βρίσκονταν έξω από την Αθένου, βρίσκονται πλέον στην κατεχόμενη γη μας.
- Κάποτε λειτούργησε και ως μοναστήρι στην περιοχή, γι αυτό αποκτά περισσότερο ενδιαφέρον η έρευνά μας.

Αρχικά, διαπιστώσαμε ότι οι πηγές από τα βιβλία και το διαδίκτυο δεν έδιναν επαρκή στοιχεία για την έρευνά μας, γι' αυτό είχαμε ενδοιασμούς να προχωρήσουμε. Οι φόβοι μας διαλύθηκαν με την παρότρυνση και ενθάρρυνση του Διευθυντή του σχολείου μας κ. Αλέξανδρου Αλεξίου, της Β.Δ. κ. Χρυστάλλας Σταυρινίδου και της θεολόγου μας κ. Άννας Χριστοδούλου, τους οποίους ευχαριστούμε για την πολύτιμη βοήθεια και τις διευκολύνσεις που μας παρείχαν. Ευχαριστούμε, επίσης, τη φωτογράφο του σχολείου μας κ. Σπυρούλα Πάτση, Μαθηματικό, για τη φωτογραφική κάλυψη καθώς και την κ. Χρυσταλένη Ματσικάρη, φιλόλογο, που βοήθησε στην ετοιμασία του ενημερωτικού φυλλαδίου αλλά και τις κ. Χρίστα Νεάρχου και Ελένη Ευθυμιάδου, καθηγήτριες πληροφορικής για την πολύτιμη βοήθειά τους στον τομέα της τεχνολογίας. Θερμές ευχαριστίες οφείλουμε και όσους είχαν την καλοσύνη να μας δεχτούν, να συνομιλήσουν μαζί μας και να μας δώσουν πολύτιμες πληροφορίες για το θέμα μας. Ιδιαίτερα ευχαριστούμε επίσης τον Πανιερώτατο Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεώργιο για τις τόσο κατατοπιστικές πληροφορίες που μας έδωσε, καθώς και στοιχεία από τον Κτηματικό Κώδικα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής για την περιουσία της Μονής

Αρχαγγέλου, όπως επίσης και τον π. Διομήδη Παπουή για τη φωτογράφιση και μέτρηση της εικόνας του Αρχαγγέλου που φυλάγεται στον ναό του Αγίου Γεωργίου Λυμπιών.

Για λόγους πρακτικούς τα ονόματα όσων άλλων μας έδωσαν πληροφορίες θα παρατεθούν στις – Πηγές- Βιβλιογραφία, αφού οι πληροφορίες τους θα φωτίσουν σε μεγάλο βαθμό το θέμα μας.

Από την εκπόνηση αυτής της εργασίας πήραμε μια γεύση πώς να ερευνούμε, μάθαμε να συνεργαζόμαστε και συνειδητοποιήσαμε ότι δεν είναι εύκολο να ερευνήσεις και να γνωρίσεις κάτι που σε ενδιαφέρει, όταν δεν υπάρχουν επαρκείς πληροφορίες. Οι πληροφορίες για το μοναστήρι της Μάλλουρας είναι λιγοστές, γιατί ούτε ιδιαίτερα γνωστό ήταν λόγω της απρόσιτης θέσης του, ούτε και παρουσίαζε ιδιαίτερο ενδιαφέρον, για να γράψει κάποιος γι' αυτό. Έτσι, επικεντρωθήκαμε κυρίως σε συνεντεύξεις ηλικιωμένων συγχωριανών μας.

Αντιληφθήκαμε, ακόμα, ότι η πολιτιστική μας κληρονομιά, που είναι συνυφασμένη σε μεγάλο βαθμό με την ορθόδοξη μας παράδοση, είναι ό,τι πολυτιμότερο έχουμε ως λαός που αγωνίζεται να επιβιώσει και να διατηρήσει την εθνική του ταυτότητα.

Θεωρούμε καθήκον μας να μεταδώσουμε τις γνώσεις που έχουμε αποκομίσει στους μαθητές, καθηγητές, συγχωριανούς μας και σε όσους άλλους ενδιαφέρονται να γνωρίσουν το ιστορικό αυτό μνημείο. Για το λόγο αυτό θα προωθήσουμε τα αποτελέσματα της έρευνάς μας στην ιστοσελίδα και το περιοδικό του Γυμνασίου Αθηνού, στην εφημερίδα του Δήμου Αθηνού και στην ιστοσελίδα της Ιεράς Μητρόπολης Τριφυθούτσος. Επιπλέον, θα ετοιμαστεί ενημερωτικό φυλλάδιο- τρίπτυχο το οποίο θα χρησιμοποιηθεί και ως τουριστικός οδηγός, όταν και όπου ζητηθεί και παρουσίαση σε μορφή Power Point.

Η όλη έρευνά μας ήταν μια συναρπαστική εμπειρία και μας έδωσε κίνητρο μελλοντικά να ασχοληθούμε και με άλλα πολιτιστικά μνημεία της περιοχής μας.

2. Γεωγραφικά και Ιστορικά στοιχεία

Η μικρή εκκλησία αφιερωμένη στον Αρχάγγελο Μιχαήλ βρίσκεται κτισμένη πέντε χιλιόμετρα νοτίως του αρχαίου οικισμού της Μάλλουρας, μεταξύ των χωριών Αβδελλερό, Αθένου και Πετροφάνι και κοντά στα χωριά Κόσιη και Λύμπια. Στον πρώτο τριγωνομετρικό χάρτη της Κύπρου, που εκπόνησε ο Οράτιος Χέρμπερτ Κίστενερ το 1882, φαίνεται ο αρχαίος οικισμός που είχε ιερό και νεκρόπολη.

Σύμφωνα με τον μακαριστό Αθηνίτη Γιώργο Λούκα Βαρνάβα η εκκλησία ανήκε σ' ένα μικρό οικισμό, που δημιουργήθηκε εκεί από κατοίκους της Μάλλουρας μετά την εκδίωξή τους από το χωριό τους. Την ιστορία αυτή την είχε ακούσει από ένα γέρο Τούρκο του Πετροφανιού, τον Μεχμέτ Ισμαήλ Χατζηβελή, που ήταν γνωστός με το παρατσούκλι Κερέμης. Ο παππούς αυτού του Κερέμη, ένας ισχυρός Τούρκος από την Τουρκία, που ονομαζόταν Χατζηβελής, όταν εγκαταστάθηκε με την οικογένειά του στο Πετροφάνι, που τότε ήταν ακατοίκητο και ερειπωμένο, έβαλε στο μάτι τα κτήματα των κατοίκων της γειτονικής Μάλλουρας. Κατάφερε να τα κάνει δικά του δωροδοκώντας με ένα αρνί και μια "κούμνα" χαλούμια τον Διευθυντή του υποτυπώδους τότε κτηματολογίου. Ύστερα απ' αυτό, έδιωξε τους λιγοστούς κατοίκους της Μάλλουρας, οι οποίοι κατοίκησαν νοτιότερα και έκτισαν την εκκλησία του Αρχαγγέλου.

Ακριβέστερες πληροφορίες για την εκκλησία δίνει ο ιστοριοδίφης και λαογράφος Νεοκλής Κυριαζής. Σύμφωνα με τον Κυριαζή η εκκλησία του Αρχαγγέλου ήταν καθολικό ομώνυμου ανδρικού μοναστηριού. Την ύπαρξη μοναστηριού μαρτυρούν τα εξής:

α) Τα τοπωνύμια «Μοναστηρόκαμπος» και «Μοναστηρόβρυση» στην περιοχή της Κόσιης, τούρκικου χωριού, γειτονικού προς τον Αρχάγγελο.

β) Μεταξύ πολλών κατοίκων της Αθένου, των Λυμπιών και του Πετροφανιού η μνήμη του μοναστηριού διασώθηκε με το όνομα «Μοναστήρι της Μάλλουρας», ενώ στο Αβδελλερό, το πλησιέστερο προς τον Αρχάγγελο χωριό, το αποκαλούσαν «Μοναστήρι του Αρκάντζελου».

γ) Η ύπαρξη μοναστηριού μαρτυρείται και σε Κτηματικό Κώδικα της Αρχιεπισκοπής, στον οποίο βρίσκονται καταγεγραμμένα όλα όσα ανήκαν στη Μονή το 1870.

δ) Δύο μοναχοί εμφανίζονται ως κτήτορες ή ανακαινιστές της εκκλησίας το 1726, επί Τουρκοκρατίας, στα χρόνια που Αρχιεπίσκοπος Κύπρου ήταν ο Σίλβεστρος. Αυτή η πληροφορία

ήταν χαραγμένη σε επιγραφή σε πέτρα, που βρισκόταν σε υπέρθυρο προς τη νότια είσοδο του ναού:

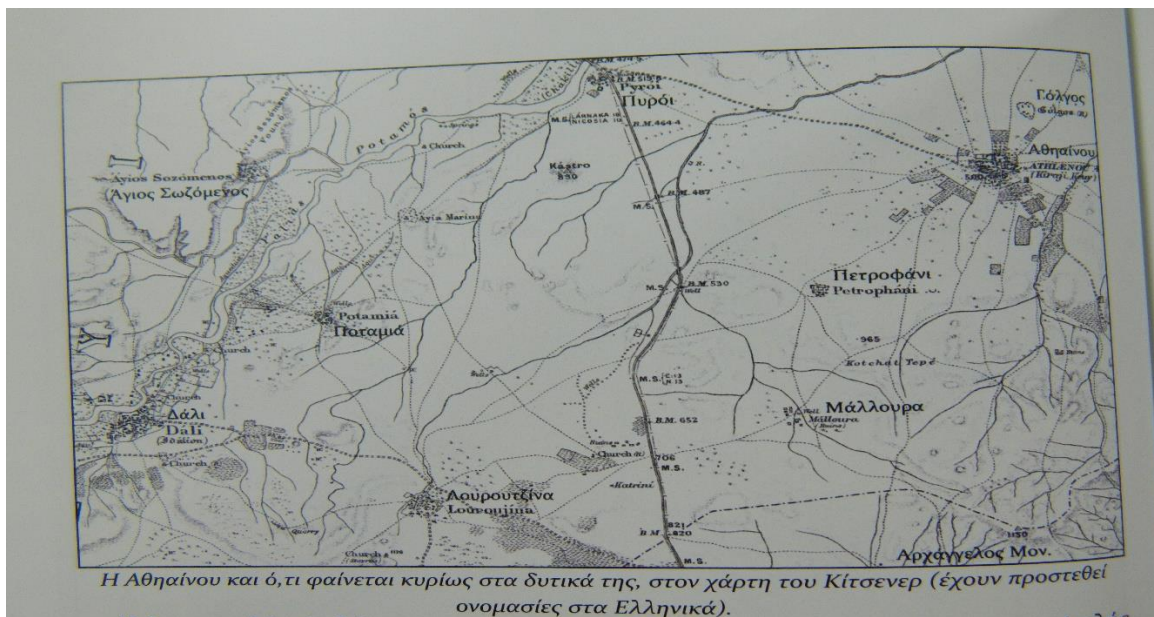
«1726 Απριλίου 23 ετελείωσε ο πάνσεπτος ναός του αρχιστράτηγου Μιχαήλ υπό χειρός Γεωργίου και υπό εξόδου των ιερομόναχων Αθανασίου και Λεοντίου και Γεωργίου ιερέως».

Για την ύπαρξη μοναστηριού στον Αρχάγγελο σπουδαία είναι η μαρτυρία του Αρχιμανδρίτη Κυπριανού, συγγραφέα του βιβλίου «Ιστορία Χρονολογική της Νήσου Κύπρου». Στον κατάλογο μοναστηριών, που υπάγονταν στην Αρχιεπισκοπή και λειτουργούσαν επί Τουρκοκρατίας, την εποχή της έκδοσης του βιβλίου (1788), ο Κυπριανός περιλαμβάνει και το μοναστήρι «της Μάλλουρας».

« Μοναστήρια οπού σώζονται την σήμεραν Καλογέρων Ορθοδόξων εις την Νήσον, έως είκοσι, από δέκα έως δεκαπέντε Ιερομόναχους και Μοναχούς, δύο από τεσσαράκοντα, το του Κύκκου από εκατόν. Τα δε λοιπά από τρεις και πέντε έως των δέκα μόλις και τινα εκ τούτων σταυροπήγια υποτελούντα, και εις τας άλλας Επαρχίας, υπό τον Αρχιεπίσκοπον.»

Τα εις την Επαρχίαν της Αρχιεπισκοπής

Της αγίας Νάπας	Της Λιβαδιοτίσης
Του Μαυροβουνίου	Της Νέτας
Του Τοχνιού	Του αγίου Νικολάου Δαυλού
Του αγίου Σπυρίδωνος	Του αγίου Κενδέα
Του αγίου Αναστασίου	Της Μάλλουρας
Της Αυγασίδος	Της αγίας Θέκλης»

Ο Διευθυντής του σχολείου μας κ. Αλέξανδρος Αλεξίου μας ανέφερε ότι την ύπαρξη μοναστηριού μαρτυρούν και τα λείψανα μοναχών που βρέθηκαν σκορπισμένα στην περιοχή, τα οποία είδε κι ο ίδιος στα μέσα της δεκαετίας του 1980. Επιβεβαιώνει ότι στη βορειοανατολική πλευρά του ναού βρέθηκαν θεμέλια του μοναστηριού.

Χαλάσματα των κελιών του μοναστηριού, τα οποία θυμούνται παλιοί Αθηνίτες, σήμερα έχουν εξαφανιστεί, ύστερα και από τον ευπρεπισμό του γύρω χώρου που έγινε το 1990. Ανασκαφές θα μπορούσαν να φέρουν στο φως τα θεμέλιά τους. Ο Κυριαζής πληροφορεί ότι το μοναστήρι

διαλύθηκε περί το 1800 «εκ ληστρικών επιδρομών», μια και ήταν απόμερο χωρίς συγκοινωνίες. Αναφέρει ακόμα ότι κοντά στο μοναστήρι υπήρχε οικισμός «εκ δεκαπέντε οικογενειών» και ότι η τελευταία οικογένεια που εγκατέλειψε το χωριό ήταν του Κελογιακουμή Ταλτού. Σύμφωνα με τον Παπαχρυσόστομο Γεωργίου, που ήταν ιερέας της Αθηνού, ο λόγος της φυγής των κατοίκων από τον Αρχάγγελο ήταν οι ληστρικές επιθέσεις Τούρκων από την Κόση και τη Λουρουτζίνα. Ενώσω διαφέντευε το χωριό ένα παλικάρι που το φοβούνταν οι Τούρκοι, οι κάτοικοι κρατιούνταν στον τόπο τους. Τον εγκατέλειψαν, όταν οι Τούρκοι δολοφόνησαν μπαμπέσικα τον προσάτη τους. Τη δολοφονία του εξιστόρησε ένας λαϊκός ποιητής σε στιχούργγημά του, το οποίο είχε υπόψη του ο μακαριστός Παπαχρυσόστομος Γεωργίου.

Από τις πληροφορίες, λοιπόν, που έχουμε στη διάθεσή μας, πολύ πιθανόν το μοναστήρι να χτίστηκε αρχικά τον 15^ο αιώνα και να λειτουργήσει μέχρι τον 18^ο αιώνα. Έκτοτε είχε την τύχη της ερήμωσης, όπως και πολλά άλλα μοναστήρια της εποχής αυτής, σε αντίθεση με τα μεγάλα γνωστά μοναστήρια της Κύπρου που επέζησαν.

3.Περιγραφή της περιοχής- Περιουσία της Μονής

Αν και το μοναστήρι αυτό είχε μικρή φήμη μόνο μεταξύ των χωριών που το περιέβαλλαν, στον Κτηματικό Κώδικα της Ιεράς Αρχιεπισκοπής Κύπρου αναγράφονταν τα ιερά σκεύη, τα ζώα και τα κτήματα ως εξής:

« Τα δε εν τω οσπητίω μετά αίγων και προβάτων, 300, και με 12 μελίτσια. Τα χωράφια του ωσει 100 σκάλες».

Αν και είχε μεγάλη περιουσία τον 18^ο αιώνα, δεν ήταν ποτέ σημαντικό μοναστήρι.

Όπως μας διηγείται ο συγχωριανός μας κ. Γεώργιος Κουφοπαύλου, όταν ήταν πολύ μικρός πήγαινε με τον πατέρα του συχνά στην εκκλησία του Αρχαγγέλου. Ο πατέρας του τον έβγαλε προτού τελειώσει το Δημοτικό Σχολείο και πήγαιναν μαζί στην περιοχή του Αρχαγγέλου, για να μαζέψουν θρουμπιά (άγριο θυμάρι) και να τα πωλήσουν σε συγχωριανούς τους. Θυμάται πως η περιοχή εκεί ήταν πολύ εύφορη, γιατί έτρεχε κοντά ποτάμι, ακόμα και το καλοκαίρι. Μέσα στο ποτάμι υπήρχαν πολλά βατράχια και κάβουρες, τους οποίους κάβουρες μάζευαν, έψηναν και έτρωγαν. Επίσης, μας ανέφερε ότι μια πάμφτωχη οικογένεια, του Κωνσταντή Τσιαήλη από την Αθένου, συντηρείτο από το μάζεμα θρουμπιών της περιοχής. Καθημερινά ο κ. Τσιαήλης πήγαινε με το γαϊδούρι του στην περιοχή, το φόρτωνε με θρουμπιά και κατέβαινε στο χωριό, για να τα πουλήσει και να αγοράσει ψωμιά και πατάτες για την οικογένειά του.

Όπως μαρτυρεί και η κ. Ορθοδοξία Ζαννεττή, γύρω από το μοναστήρι υπήρχαν δωμάτια τα οποία μπορούσε κάποιος να ενοικιάσει. Επιπλέον, μπορούσαν να ενοικιάσουν και χωράφια που ανήκαν στον ναό, αφού η περιοχή είχε πολλά νερά. Οι οικογένειες που έμεναν εκεί έσπερναν τα εύφορα χωράφια και φρόντιζαν παράλληλα και το εκκλησάκι. Η κ. Ορθοδοξία θυμάται την ύπαρξη των δωματίων αυτών μέχρι το 1956, γιατί μετά κατεδαφίστηκαν.

Το ίδιο μαρτυρεί και ο κ. Κουφοπαύλου, ότι δηλαδή γύρω από την εκκλησία υπήρχαν σπίτια πλινθόκτιστα, που χρησιμοποιούνταν από βοσκούς των Λυμπιών, για να βάζουν τα κοπάδια τους. Ο ίδιος αναφέρει, επίσης, ότι γύρω στην περιοχή υπήρχαν χωράφια τα οποία ενοικίαζε από την Αρχιεπισκοπή κάποιος

συγχωριανός μας, ο Στυλλής Παστού, παππούς του Στέλιου Παστού. Θυμάται ακόμη συγχωριανούς μας που πήγαιναν εκεί μετά την εισβολή του 1974 και περιπολούνταν την εκκλησία.

Λέγεται ότι η περιουσία της Μονής είχε 3 χιλιάδες σκάλες εύφορης γης με πολλούς βοσκότοπους των οποίων το ενοίκιο έφτανε μέχρι και 300 λίρες, ποσό αξιολογούμενο για την εποχή εκείνη.

Ο Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεώργιος όταν ήταν μικρός θυμάται που πήγαινε με τον πατέρα του π. Χρυσόστομο και είδε τα δωμάτια όπου έμεναν οι προσκυνητές. Θυμάται, επίσης, κάποιον Γιαλλουρή νεκροθάφτη ο οποίος πήγαινε τακτικά στον χώρο αυτό.

Ο Μητροπολίτης Πάφου ενισχύει την ύπαρξη μεγάλης περιουσίας του μοναστηριού και μας ανέφερε ότι σύμφωνα με τον Καταστατικό Χάρτη της Εκκλησίας της Κύπρου, άμα διαλυθεί μια Μονή, η περιουσία περιέρχεται στην Αρχιεπισκοπή. Συγκεκριμένα τα τεμάχια 28-162 ανήκαν στην Ιερά Μονή Αρχαγγέλου Μάλλουρας. Για το μοναστήρι κρατήθηκε σήμερα έκταση 10 (δέκα) δεκαρίων γύρω από τον ναό συμπεριλαμβανομένης και της βρύσης (πηγής νερού). Επί Αρχιεπισκόπου Μακαρίου Γ' μέρος της περιουσίας αυτής δόθηκε στην Κυβέρνηση για τη μισθοδοσία των κληρικών της υπαίθρου και έμειναν μόνο δέκα στρέμματα γύρω από το μοναστήρι, τα οποία ενοικιάζονταν σε γεωργούς.

Αργότερα, ο Αρχιεπίσκοπος Κύπρου Μακάριος , όπως μαρτυρεί ο Μητροπολίτης Πάφου, προσπάθησε να αναστηλώσει και να επανδρώσει το μοναστήρι προτείνοντας να πάει εκεί η νυν Ηγουμένη της Μονής Αρχαγγέλου Αναλυόντα, καταγωγής από Λύμπια, αλλά αυτή αρνήθηκε και έτσι δεν ευόδωσαν οι προσπάθειες για αναβίωση του Μοναχισμού στην περιοχή.

Ο κ. Νίκος Ζαννέττου, μας ανέφερε ότι γύρω από το εκκλησάκι ήταν κάποτε κατοικημένη περιοχή και θυμάται ότι εκεί κοντά έβρισκαν αρχαία. Πιθανόν να εννοεί τα αρχαιολογικά ευρήματα που βρέθηκαν 5 χιλιόμετρα περίπου μακριά από το εκκλησάκι κοντά στον αρχαιολογικό χώρο της Μάλλουρας. Εκεί γίνονται αρχαιολογικές ανασκαφές από Πανεπιστήμιο της Αμερικής με επικεφαλής τον σπουδαίο καθηγητή Πανεπιστημίου κ. Μιχάλη Τουμάζου, που κατάγεται από την Αθηνών. Ευρήματα από τον χώρο της Μάλλουρας εκτίθενται προς θέαση σε μουσεία στο Παρίσι, στη Λάρνακα και Λευκωσία, αλλά και στο νέο Δημοτικό Μουσείο Αθηνών, που στεγάζεται στο Καλλινίκειο Μέγαρο (Δημαρχείο Αθηνών).

Περιοχή Αρχαγγέλου Μάλλουρας

Αρχαιολογικός Χώρος Μάλλουρας

4. Εξωτερική και εσωτερική περιγραφή του ναού

Από τα μοναστηριακά κτίσματα σώζεται σήμερα μόνο η εκκλησία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ που είναι μονόκλιτη βασιλική καμαροσκέπαστη, με διαστάσεις 9 μέτρα επί 3,5 μέτρα και το πλάτος του τοίχου είναι 85 εκατοστά.

Στον εξωτερικό χώρο της εκκλησίας βρέθηκε, σύμφωνα με μαρτυρία του Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεώργιου, μεγάλο πιθάρι που το συναντούμε συνήθως σε μοναστήρια και χρησίμευε στη φύλαξη σιταριού για τις ανάγκες της μονής. Κατά την επίσκεψή μας στο χώρο παρατηρήσαμε μόνο ένα μεγάλο πηγάδι, πιθανόν κι αυτό για τις ανάγκες του μοναστηριού ή και του οικισμού της περιοχής. Την ύπαρξη του πηγαδιού μας είχε αναφέρει και ο Διευθυντής του σχολείου μας κ. Αλέξανδρος Αλεξίου πριν την επί τόπου επίσκεψή μας.

Πληροφορηθήκαμε ακόμα από τον κ. Αλεξίου ότι το 1996 το Γυμνάσιο Αθηνού με τον Φιλοδοσικό Όμιλο Αθηνού ανέλαβαν τη δεντροφύτευση γύρω από την εκκλησία και συνέβαλαν στον εξωραϊσμό του χώρου.

Πολύ σημαντική ήταν η συμβολή του μακαριστού συγχωριανού μας Αντρέα Άσπρου, που αγάπησε πολύ αυτή την εκκλησία και πήγαινε εκεί και εργαζόταν. Έφτιαξε εκεί κοντά μια πλατεία, κατεδαφίζοντας ένα λόφο, έκτισε ένα υποστατικό, ένα αποχωρητήριο και φύτεψε δέντρα κοντά στην εκκλησία. Κοντά στην εκκλησία βρέθηκαν και οστά μοναχών, τα οποία θάφτηκαν σ' ένα μικρό λάκκο.

Στο εσωτερικό οι τοίχοι του ναού γνωρίζουμε ότι ήταν αγιογραφημένοι με εικόνες αγίων των οποίων οι Τούρκοι έβγαλαν τα μάτια. Υπήρχε μια πολύ παλιά τοιχογραφία, μοναδική στο είδος της, η οποία όμως με το κάψιμο της εκκλησίας από τους Τούρκους, γύρω στο 1940, καταστράφηκε. Αργότερα, ειδικοί από το Τμήμα Αρχαιοτήτων έξυσαν τον τόπο όπου βρισκόταν η τοιχογραφία κι έτσι διασώθηκε ένα κομμάτι της, που βρίσκεται σήμερα στο εκκλησάκι.

Η κ. Ορθοδοξία Ζαννεττή θυμάται από τις διηγήσεις του πατέρα της ότι απέναντι από την πόρτα του ναού βρισκόταν η τοιχογραφία του Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Είχε μάτια μεγάλα και αυστηρά που δεν μπορούσες από φόβο να τα δεις κατάματα και γι' αυτό όσοι έμπαιναν στο ναό έσκυβαν το κεφάλι. Δυστυχώς, οι Τουρκοκύπριοι έξυσαν πρώτα τα μάτια και μετά όλη την τοιχογραφία.

Το εικονοστάσι του ναού ήταν μεγάλης αξίας και φιλοτεχνήθηκε τον 18^ο αιώνα επί Αρχιεπισκόπου Χρυσάνθου. Έμοιαζε περίπου με το εικονοστάσι της παλιάς εκκλησίας της Παναγίας Αθηνού.

Σύμφωνα πάντα με τη μαρτυρία του Μητροπολίτη Πάφου τόσο το εικονοστάσι, όσο οι τοίχοι και το πάτωμα του ναού καταστράφηκαν ολοσχερώς από τους Άγγλους, με τη βοήθεια και των Τούρκων, με την υποψία ότι εκεί κρύβονταν όπλα της Ε.Ο.Κ.Α. Κυριολεκτικά «όργωσαν» την εκκλησία και τελικά την έκαψαν.

Ο κ. Αλέξανδρος Αλεξίου θυμάται χαρακτηριστικά ότι πριν την επιδιόρθωση της εκκλησίας, έμπαζε νερά από την κατεστραμμένη οροφή και το πάτωμα ήταν μόνο χώμα. Το δε ιερό δεν ξεχώριζε από τους βανδαλισμούς των Άγγλων. Το εκκλησάκι πέρασε στην ερήμωση και όποιος πήγαινε εκεί έγραφε το όνομά του ή διάφορα αισχρολόγια στους τοίχους, τα οποία αργότερα με τις επιδιορθώσεις που έγιναν όλα αυτά καθαρίστηκαν. Για πολλά χρόνια η εκκλησία έμεινε αλειτούργητη.

Η κ. Θεοδώρα Λάμπρου θυμάται ότι στο ναό υπήρχε μια μεγάλη εικόνα ανεκτίμητης αξίας του Αρχαγγέλου Μιχαήλ του 1899. Το 1958, καταλαβαίνοντας ότι οι Άγγλοι και οι Τούρκοι είχαν σκοπό να κάψουν την εκκλησία, η εικόνα μεταφέρθηκε στα Λύμπια από τον τότε ιερέα π. Λουκά και βρίσκεται σήμερα στο ιερό βήμα του ιερού ναού του Αγίου Γεωργίου Λυμπιών. Η εικόνα έχει διαστάσεις 2,60 μέτρα επί 1,38μ.

Η νεότερη αγιογραφία του Αρχαγγέλου, εκεί που βρισκόταν η παλαιότερη

Το πηγάδι απέναντι από τον ναό

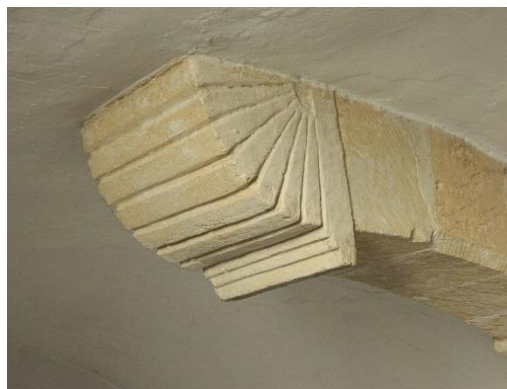
Ο Μητροπολίτης Πάφου μας είπε ότι ήταν λαϊκός ιεροκήρυκας στα Λύμπια μεταξύ των ετών 1982-84 και βλέποντας το εξωκλήσι να ερημώνεται παρακάλεσε τον τότε ιερέα της κοινότητας των Λυμπιών π. Σταύρο να αναλάβει η Εκκλησιαστική Επιτροπή του χωριού του την επιδιόρθωση του ναού, αφού αυτός εκκλησιαστικά ανήκε στα Λύμπια από το 1899. Λόγω οικονομικών δυσκολιών η Εκκλησιαστική Επιτροπή των Λυμπιών αδυνατούσε να ανταποκριθεί στο αίτημα αυτό. Η Εκκλησιαστική Επιτροπή Αθηνών, όπως σημειώνει και ο κ. Ιωάννης Χάμπου ήλθε σε συνεννόηση με την Ιερά Αρχιεπισκοπή Κύπρου στην οποία ανήκει και το μοναστήρι του Αρχαγγέλου και η Μονή περιήλθε στη δικαιοδοσία της Εκκλησίας Αθηνών. Σύμφωνα και με τον Μητροπολίτη Πάφου, απευθύνθηκαν στον Χωρεπίσκοπο Σαλαμίνας κ. Βαρνάβα και έγινε γραπτή συμφωνία να αναλάβει την αποκατάσταση του ναού το Τμήμα Αρχαιοτήτων και η Εκκλησία της Αθηνών και το εξωκλήσι να ανήκει εκκλησιαστικά πλέον στην Αθηνών, όπως κι έγινε. Το εικονοστάσι έγινε με δωρεά του Επιτρόπου Πέτρου Παπαπέτρου, ενώ οι εικόνες, που είναι έργο των αγιογράφων Παρασκευά και Αιμιλίας Κυριάκου, έγιναν με δωρεές άλλων ευσεβών κατοίκων της Αθηνών.

Η κ. Λάμπρου πρόσθεσε ότι οι Αθηνίτες συνείσφεραν χρήματα για να φτιαχτεί το εκκλησάκι (300 λίρες περίπου) με τα οποία έφτιαξαν και δρόμο.

Όπως μας τόνισε ο πατήρ Δημήτριος, όταν η Αθηνών, μετά την Τουρκική εισβολή, έμεινε χωρίς ξωκλήσια, θεώρησαν υποχρέωση τους να επιδιορθώσουν αυτό το ξωκλήσι.

Με την επίσκεψή μας στο εσωτερικό του ναού θαυμάσαμε τις επιβλητικές αψίδες με τις εγχάρακτες διακοσμήσεις. Μικρότερη αψίδα υπάρχει και στο ιερό του ναού. Ακόμα παρατηρήσαμε το σημερινό εικονοστάσι που κοσμείται με εικόνες αγίων που τιμούνται στο χωριό μας, όπως του Αγίου Φωτίου Αλαμάνου και του Αγίου Επιφανίου, των οποίων τα εξωκλήσια βρίσκονται στην κατεχόμενη Αθηνών. Άλλες εικόνες είναι του Χριστού, της Παναγίας, του Αρχαγγέλου, του Αγίου Φωκά και του Αγίου Σπυρίδωνα, Επισκόπου Τριμυθούντος. Όλες φέρουν χρονολογία 1990, ενώ η εικόνα της Αγίας Μαρίνας αγιογραφήθηκε στην Ιερά Μονή Ευαγγελισμού Πάτμου το 1996.

Στον βόρειο τοίχο προσέξαμε τα ίχνη της τοιχογραφίας του Αρχαγγέλου Μιχαήλ, υπερφυσικού μεγέθους. Στη θέση της παλιάς τοιχογραφίας έχει τοποθετηθεί σήμερα ίδιου μεγέθους εικόνα του Αρχαγγέλου ζωγραφισμένη σε μουσαμά, με διαστάσεις 2 μέτρα επί 1,5 μ., σύμφωνα με τις μετρήσεις μας. Επιπλέον, παρατηρήσαμε ότι στο εσωτερικό ο ναός έχει ασβεστωθεί και η επιγραφή που αναφέρει ο Νεοκλής Κυριαζής έχει εξαφανιστεί.

5. Παραδόσεις – Θαύματα

Η κ. Θεοδώρα Λάμπρου αναφέρθηκε σε μια παράδοση που λέει πως στη μεγάλη εικόνα του Αρχαγγέλου, που βρίσκεται σήμερα στα Λύμπια, μέσα από το δεξί και το αριστερό αυτί του βγαίνουν φίδια. Λέγεται ότι ο Θεός τον έστειλε να πάρει την ψυχή μιας γυναίκας που είχε πολλά παιδιά. Τα παιδιά, όμως, έκλαιγαν και ο Αρχάγγελος τα λυπήθηκε και δεν πήρε την ψυχή της μητέρας τους. Όταν επέστρεψε, ο Θεός τον ρώτησε πού είναι η ψυχή της γυναίκας και ο Αρχάγγελος του αποκάλυψε πως λυπήθηκε τα παιδιά της που έκλαιγαν και δεν της πήρε την ψυχή. Ο Θεός τότε θύμωσε και τον χαστούκισε, μια στο ένα μάγουλο και μια στο άλλο. Και γι' αυτό βγήκαν τα φίδια από τα αυτιά του, για να μην ακούει τα κλάματα των παιδιών και λυπάται.

Όπως ανέφερε η κ. Σταυρούλα Σιαμαήλα, στην τοιχογραφία του Αρχαγγέλου τα μάτια βρίσκονται σε κυκλικό πλαίσιο, που τους έλεγαν ότι είναι η θεότης. Κάποιος Τούρκος έξυσε τα μάτια του Αρχαγγέλου και αμέσως τυφλώθηκε και δεν μπορούσε να φύγει από το μοναστήρι.

Μια μέρα ο αείμνηστος Ανδρέας Άσπρου, καθώς πότιζε τα λουλούδια έξω από το εκκλησάκι, αισθάνθηκε μια ωραία ευωδία. Κάποιοι του είπαν ότι πέρασε από μπροστά του ο Αρχάγγελος Μιχαήλ και δεν τον είδε.

Η κ. Ελένη Άσπρου μας διηγήθηκε ότι ο γιος της μαζί με την εγγονή της είχαν ένα σοβαρό αυτοκινητιστικό δυστύχημα. Ο γιος της δεν έπαθε τίποτα, αλλά η εγγονή της νοσηλεύταν στο νοσοκομείο σε κρίσιμη κατάσταση. Οι γιατροί είπαν ότι δεν υπήρχε ελπίδα σωτηρίας. Τότε οι γονείς του παιδιού πήγαν να προσευχηθούν στο εκκλησάκι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ. Καθώς προσεύχονταν, το ιερό πλημμύρισε φως και βγαίνοντας από εκεί ο ιερέας τούς είπε ότι το παιδί τους θα γίνει καλά. Πράγματι, το κοριτσάκι αποθεραπεύτηκε πλήρως και οι συγγενείς της πίστεψαν ότι ο Αρχάγγελος έκανε το θαύμα του.

6.Γιορτές – Πανηγύρια

Ο Μητροπολίτης Πάφου κ. Γεώργιος μας ανέφερε ότι παλαιότερα το εκκλησάκι γιόρταζε στις 8 Νοεμβρίου, ενώ αργότερα επικράτησε να λειτουργείται και στις 6 Σεπτεμβρίου. Σήμερα γιορτάζει στις 6 Σεπτεμβρίου και την Τρίτη της Λαμπρής, όπου πολλοί συγχωριανοί μας μεταβαίνουν εκεί για να λειτουργηθούν. Η ευλάβεια των Αθηνιτών τους οδηγεί κι άλλες φορές εκεί είτε για να προσευχηθούν είτε για να απολαύσουν το όμορφο τοπίο.

Η κ. Ορθοδοξία Ζαννεττή θυμάται ότι γιόρταζε το ξωκλήσι μόνο στις 8 Νοεμβρίου και γινόταν μεγάλο πανηγύρι όπου πήγαιναν με τα γαϊδούρια και τις άμαξες. Κάποιοι έμεναν στα κελιά κατά τη διάρκεια του πανηγυριού. Ο κ. Ιωάννης Χάμπου αναφέρει επίσης ότι στα παλιά χρόνια όταν γιόρταζε ο Αρχάγγελος ,εκτός από τους κατοίκους των Λυμπιών, πήγαιναν και Αθηνίτες, οι οποίοι διανυκτέρευαν στα τέσσερα δωμάτια που υπήρχαν εκεί.

Η κ. Θεοδώρα Λάμπρου θυμάται, επίσης, ότι γιόρταζε στις 8 Νοεμβρίου και πήγαιναν με ό,τι μεταφορικό μέσο διέθεταν, για να πάρουν την ευλογία από τον Αρχάγγελο. Όταν επέστρεφαν, πριν φτάσουν στο χωριό, τραγουδούσαν για να τους ακούσουν οι συγχωριανοί τους ότι επέστρεφαν από το πανηγύρι.

Ο κ. Γεώργιος Κουφοπαύλου θυμάται ότι γιόρταζε δυο φορές το χρόνο και στις γιορτές πήγαινε πολύς κόσμος με τα γαϊδούρια γιατί οι δρόμοι ήταν μονοπάτια. Πήγαιναν πολλοί από την Αθένου, τα Λύμπια και την Αραδίππου. Όταν τελείωνε η λειτουργία, οι προσκυνητές έστρωναν κουβέρτες, κάθονταν χάμω κι άρχιζε το φαγοπότι και το γλέντι. Στα δυτικά της εκκλησίας υπήρχαν μέσα στο νερό καβούρια, τα οποία έπαιρναν και μαγείρευαν εκεί. Ένα πηγάδι βάρους μισής οργιάς δρόσιζε τους προσκυνητές. Γινόταν κι ένα μικρό πανηγύρι όπου οι πωρικοπούληδες πουλούσαν διάφορα.

Στο εκκλησάκι γίνονταν ακόμα γάμοι, βαφτίσεις και ακολουθούσαν διασκεδάσεις. Γνωρίζουμε ότι βαφτίστηκαν εκεί και Τούρκοι από τη Λουρουτζίνα.

Ο κ. Νίκος Ζαννέτου, μας ανέφερε, επίσης, ότι πήγαιναν στο χώρο της εκκλησίας την Καθαρά Δευτέρα, για να «κόψουν τη “μούττη της Σαρακοστής»». Το ίδιο έθιμο συνηθίζεται και σήμερα όπου πολύς κόσμος κατακλύζει την περιοχή τη μέρα αυτή και χαίρεται την όμορφη φύση πετώντας χαρταετούς.

Καθαρά Δευτέρα

στο εξωκλήσι του Αρχαγγέλου Μιχαήλ
μουσική, χορός, παραδοσιακά παιχνίδια,
πέταγμα χαρταετών

27.2.2017
Ώρα έναρξης: 2:00 μ.μ.

7.Επίλογος

Η προσπάθεια να βρούμε και να καταγράψουμε πληροφορίες, να πάμε επί τόπου, να περιεργαστούμε το εξωκλήσι του Αρχαγγέλου και να παρατηρήσουμε με προσοχή το ιστορικό μνημείο της περιοχής μας, μας βοήθησε ώστε να συνειδητοποιήσουμε τον πλούτο της θρησκευτικής μας κληρονομιάς.

Η σύνδεσή μας με τον χώρο αυτό γίνεται ακόμα πιο έντονη και η προσπάθεια μας να μεταδώσουμε τις γνώσεις που αποκτήσαμε γίνεται ιερό καθήκον.

Η αγάπη για την πολιτιστική και θρησκευτική μας κληρονομιά είναι αναμφισβήτητα ό,τι πολυτιμότερο έχουμε ως λαός που θέλει να επιβιώσει, μεταφέροντας τις γνώσεις και εμπειρίες του και στις κατοπινές γενιές.

Ο κόπος που καταβάλαμε για να μαζέψουμε και να καταγράψουμε πληροφορίες άξιζε τον χρόνο που διαθέσαμε, αφού δοκιμάσαμε τη χαρά του να ερευνάς και να δημιουργείς.

Είθε η χάρις του Θεού με τις πρεσβείες του Αρχαγγέλου Μιχαήλ να φωτίζει όλους εμάς και όσους θα μελετήσουν τη μικρή μας εργασία και να ωφεληθούν από αυτή .

Η ηλικωμένη συγχωριανή μας κ. Ελένη Καρούσιου μας απήγγειλε ένα χαρακτηριστικό ποίημα που δείχνει την ευλάβεια προς τον Αρχάγγελο Μιχαήλ, «τον Ταξιάρχη των άνω Δυνάμεων». Την ηχογράφησαμε και το παραθέτουμε όπως το ακούσαμε.

**«Μιχαήλ Αρχάγγελε του Χριστού
μην έλθεις ως λέων αγριότατος επ'εμέ,
μηδέ την ψυχή μου αρπάσεις ως στρουθίον,
εν ώρα του θανάτου συ με βοήθησον.»**

8. Πηγές-Βιβλιογραφία

Αρχιμανδρίτη Κυπριανού, Ιστορία Χρονολογική της Κύπρου, Λευκωσία, 2001

Γιάννη Κ. Λάμπρου, Κεφάλαια από την Ιστορία και την Κοινωνία της Αθηνάου, Αθήνα, 2014

Ν.Κ. Κυριαζή, Τα μοναστήρια εν Κύπρω, Λάρνακα 1950

Άντρου Παυλίδη, Μεγάλη Κυπριακή Εγκυκλοπαίδεια, Λευκωσία 1985

Τουριστικός οδηγός Δήμου Αθηνάου, “ Αθηνάου- Μάλλουρα”

Ιστοσελίδα Δήμου Αθηνάου

Συεντεύξεις από: Πανιερώτατο Μητροπολίτη Πάφου κ. Γεώργιο

Μακαριστό π. Χρυσόστομο Γεωργίου

π. Δημήτριο Παπαιωάννου, ιερέα ιερού ναού Αθηνάου

Διευθυντή Γυμνασίου Αθηνάου κ. Αλέξανδρο Αλεξίου

Μακαριστό Γιώργο Λούκα Βαρνάβα

Ιωάννη Χάμπου, Εκκλησιαστικό Επίτροπο

Γεώργιο Κουφοπαύλου

Ορθοδοξία Ζαννεττή

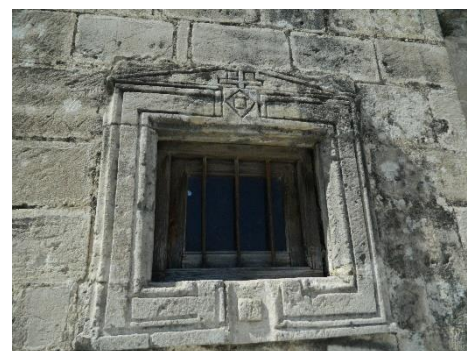
Θεοδώρα Λάμπρου

Νίκο Ζαννέττου

Σταυρούλα Σιαμαήλα

Ελένη Άσπρου

Ελένη Καρούσιου

Φωτογραφικό Παράρτημα

Λεπτομέρειες από το εξωτερικό του ναού

Λεπτομέρεια από το εσωτερικό του ναού

